

■ دکتر احمد به پژوه
استاد روان‌شناسی دانشگاه تهران

معلم موفق کیست؟

«شغل معلمی، شغل انبیاء است.»

امام خمینی (ره)

سلام بر انسان‌های انسان ساز
سلام بر عاشقان دانا ساز
سلام بر اسوه‌های ایمان
سلام بر آینده‌سازان ایران
سلام بر معلمان و مربیان

چند سؤال

با این باور که «معلمان خوب، خوب به دنیا نمی‌آیند، بلکه خوب ساخته می‌شوند»، لطفاً به پرسش‌های زیر بپندیشید:

■ یک معلم موفق و کارآمد چه کسی است؟

■ یک معلم موفق و کارآمد دارای چه ویژگی‌هایی است؟

■ یک معلم موفق و کارآمد چه نقش‌هایی باید ایفا کند؟

■ یک معلم موفق و کارآمد چه وظایفی به عهده دارد؟
■ برای اینکه یک معلم بتواند نقش‌ها و وظایف خود را به خوبی ایفا کند، به چه دانش‌ها و شناخت‌هایی نیاز دارد؟

■ شما خود را به عنوان یک معلم، چگونه ارزیابی می‌کنید؟

■ آیا شما معلمی موفق‌اید؟

■ در صورت ارائه پاسخ مثبت، شما تا چه میزان ویژگی‌های یک معلم موفق را احراز کرده‌اید؟

مقدمه

نظام جمهوری اسلامی ایران برای تحقق هدف‌های انقلاب اسلامی و تداوم آن ناگزیر است که به نظام آموزش و پرورش توجه کند و نظام آموزش و پرورش برای تحقق هدف‌های خود باید به تأمین و تربیت نیروی انسانی لایق و شایسته برای عصر حاضر و آتی بیندیشد. در این مسیر، مهم‌ترین نیروی انسانی، همانا «معلم- مربی» است. می‌گوییم «معلم- مربی»، زیرا تعلیم و تربیت یا آموزش و پرورش لازم و ملزوم یکدیگرند (به‌پژوه، ۱۳۹۱). یک شخص همان قدر معلم است و تعلیم می‌دهد که مربی است و تربیت می‌کند. به باور اینجانب انسان است که سرنوشت انسان را رقم می‌زند و «معلم، امانت‌داری است که امانت او غیر از همه امانت‌هاست؛ انسان، امانت اوست» (امام خمینی، ره). از این رو، همه معلمان به عنوان الگو و قهرمان دانش‌آموزان قلمداد می‌شوند و نقشی بسیار مهم در رشد همه‌جانبه آنان ایفا می‌کنند و گاهی ملاحظه می‌شود رفتار معلم، منش معلم، صدای معلم، نفوذ نگاه و چهره او اثر تربیتی دارد. بدیهی است ما معلمان، چه بخواهیم و چه نخواهیم، نخست زیر نظر خداوند سبحان و سپس زیر نظر دانش‌آموزان و دانش‌جویانمان قرار داریم و آنان از طریق الگو برداری و همانندسازی از ما یاد می‌گیرند و ما را الگوی خود قرار می‌دهند. بدون شک، دانش‌آموزان، بیشتر تمایل دارند خود را با معلمان موفق و محبوب، همانند سازی کنند؛ در نتیجه قبل از «درس شیرین ریاضی»، «معلم شیرین ریاضی» مطرح است!

از این رو، ضرورت دارد در نظام جمهوری اسلامی ایران هر قدر که امکان دارد معلمان، مورد احترام و تکریم قرار گیرند و به نیازهای آنان توجه شود. از سوی دیگر شایسته است مکانیسم‌های مادی، معنوی و اجتماعی به کار گرفته شود تا باهوش‌ترین، لایق‌ترین، نجیب‌ترین، عالم‌ترین و عاشق‌ترین و شایسته‌ترین افراد جامعه به عنوان معلم گزینش و تربیت شوند و به سوی شغل شریف معلمی روی آورند. به باور اینجانب، معلمی، کار عشق است و عشق است که حرکت می‌آفریند و هر که عاشق باشد، معلم می‌شود.

بی‌شک، هدف‌های نظام آموزش و پرورش به طور عمده توسط یکایک معلمان و استادان در همه سطوح پیش از دبستان، دبستان، متوسطه و عالی تحقق می‌یابد. از این رو، اهمیت و عظمت نقش معلم- مربی در جوامع بشری به حدی است که از سویی پیامبران الهی خود را معلم معرفی می‌کنند و از سوی دیگر ملاحظه می‌شود

که تاریخ، اغلب به دست معلمان بزرگ رقم زده می‌شود. با اندک تأمل در زندگی معلمان و استادان موفق تاریخ، نقش‌ها و وظایف و ویژگی‌هایی به شرح زیر مشخص و شناسایی می‌شوند:

در گام نخست، معلم موفق، کسی است که به نقش‌های خود به شرح زیر آگاهی دارد و به آنها عمل می‌کند:

- ۱- در نقش یک معلم، مدرس و یاد دهنده
 - ۲- در نقش یک مربی و پرورش‌کار
 - ۳- در نقش یک الگوی انسان‌سازی
 - ۴- در نقش یک هنرمند
 - ۵- در نقش یک فرد متخصص و حرفه‌ای
 - ۶- در نقش یک متعلم و یادگیرنده
 - ۷- در نقش یک اصلاح‌گر رفتار
 - ۸- در نقش یک اصلاح‌گر جامعه
 - ۹- در نقش یک شهروند و عضوی از جامعه
 - ۱۰- در نقش یک ناقل فرهنگی
 - ۱۱- در نقش یک مشاور تحصیلی و تربیتی
 - ۱۲- در نقش یک راهنمای درسی
 - ۱۳- در نقش یک مدیر آموزشی
 - ۱۴- در نقش یک کاتالیزور و راهنمای یادگیری
 - ۱۵- در نقش یک مددکار اجتماعی
 - ۱۶- در نقش یک تکنولوژیست آموزشی
 - ۱۷- در نقش یک پژوهشگر
 - ۱۸- در نقش یک راهنمای مطالعاتی
 - ۱۹- در نقش یک مبلغ مذهبی
 - ۲۰- در نقش یک ناظم و برقرار کننده انضباط
 - ۲۱- در نقش مسئول فعالیت‌های فوق برنامه و اوقات فراغت
 - ۲۲- در نقش یک برنامه‌ریز درسی و آموزشی
 - ۲۳- در نقش یک قاضی و ارزیابی کننده
 - ۲۴- در نقش یک مادر یا پدر
 - ۲۵- در نقش یک مشاور خانواده
- در گام دوم، معلم موفق، کسی است که به وظایف خود به شرح زیر آگاهی دارد و به آنها عمل می‌کند:

معلم موفق، کسی است که: به شناخت و دانش‌های لازم، مانند روان‌شناسی، تعلیم و تربیت، روش‌های تدریس، روش‌های اصلاح رفتار و نظایر آن مجهز باشد (توانایی، در دانایی است).

معلم موفق، کسی است که: الگویی شایسته است، به کارش علاقه‌مند است و عاشق معلمی است.

معلم موفق، کسی است که: به اصول و مبانی تعلیم

ضرورت دارد در نظام جمهوری اسلامی ایران هر قدر که امکان دارد معلمان، مورد احترام و تکریم قرار گیرند و به نیازهای آنان توجه شود. از سوی دیگر شایسته است مکانیسم‌های مادی، معنوی و اجتماعی به کار گرفته شود تا باهوش‌ترین، لایق‌ترین، نجیب‌ترین، عالم‌ترین و عاشق‌ترین و شایسته‌ترین افراد جامعه به عنوان معلم گزینش و تربیت شوند و به سوی شغل شریف معلمی روی آورند.

بی شک،
هدف‌های
نظام آموزش و
پرورش به طور
عمده توسط
یکایک معلمان
و استادان در
همه سطوح
پیش از دبستان،
دبستان، متوسطه
و عالی تحقق
می‌یابد. از این
رو، اهمیت و
عظمت نقش
معلم-مربی در
جوامع بشری
به حدی است
که از سویی
پیامبران الهی
خود را معلم
معرفی می‌کنند

و تربیت آگاهی دارد و عاشق تعلیم و تربیت است و در رشته تحصیلی خود از تخصص لازم برخوردار است.

معلم موفق، کسی است که: بتواند از نقش «پلیس بودن» خود بکاهد و بر نقش «مادر بودن» یا «پدر بودن» خود بیفزاید.

معلم موفق، کسی است که: سعی می‌کند در ارتباط با دانش آموزان از به کار بردن روش‌های انضباطی افرای اجتناب کند.

معلم موفق، کسی است که: از همکاران خود و معلمان دیگر به نیکی یاد می‌کند و به دانش آموزان اجازه نمی‌دهد از معلمان یا دانش آموزان دیگر بدگویی یا غیبت کنند.

معلم موفق، کسی است که: رشته‌های تحصیلی دیگر را کم اهمیت یا بی اهمیت جلوه نمی‌دهد و بر نیاز جامعه به همه معارف بشری تأکید می‌کند.

معلم موفق، کسی است که: از کجروی‌های اخلاقی و اجتماعی اجتناب می‌کند (برای مثال، از کشیدن سیگار و استعمال مواد مخدر خودداری می‌کند).

در گام سوم، معلم موفق، کسی است که در ارتباط با دانش آموزان به وظایف خود به شرح زیر آگاهی دارد و به آنها عمل می‌کند:

معلم موفق، کسی است که: دانش آموزان خود را دوست داشته باشد و به نحوی شایسته با آنان رابطه برقرار کند.

معلم موفق، کسی است که: به رشد همه‌جانبه دانش آموزان توجه می‌کند و رشد آنان را در تمام ابعاد تسهیل می‌نماید.

معلم موفق، کسی است که: به دانش آموزان خود درس زندگی و چگونه زیستن را یاد می‌دهد و آنان را با مهارت‌های زندگی، مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های ارتباطی آشنایی می‌کند.

معلم موفق، کسی است که: سعی می‌کند نیازهای دانش آموزان خود را بشناسد و به آنها پاسخ مناسب دهد. **معلم موفق، کسی است که:** انتظارهای خود را متناسب با توان‌های دانش آموزان تعدیل می‌کند.

معلم موفق، کسی است که: سعی می‌کند اسامی دانش آموزان خود را حفظ کند و آنان را با احترام و با نام خطاب کند.

معلم موفق، کسی است که: با دانش آموزان خود با احترام و ادب صحبت می‌کند و حقوق آنان را رعایت می‌نماید. **معلم موفق، کسی است که:** با دانش آموزان با مهر و محبت صحبت می‌کند. در این ارتباط گفته‌اند:

درس معلم ار بود زمزمه محبتی
جمعه به مکتب آورد طفل گریز پای را

معلم موفق، کسی است که: سعی می‌کند دانش آموزان خود را به اندیشیدن دعوت کند و آنان را به سوی مستقل شدن سوق دهد.

یک شخص همان قدر معلم است و تعلیم می‌دهد که مربی است و تربیت می‌کند. به باور اینجانب انسان است که سر نوشت انسان را رقم می‌زند و «معلم، امانت‌داری است که امانت او غیر از همه امانت‌هاست؛ انسان، امانت اوست» (امام خمینی، ره). از این رو، همه معلمان به عنوان الگو و قهرمان دانش‌آموزان قلمداد می‌شوند و نقشی بسیار مهم در رشد همه‌جانبه آنان ایفا می‌کنند

معلم موفق، کسی است که: می‌کوشد دانش‌آموزان را با یکدیگر دوست کند و مهارت‌های دوست‌یابی را به آنان آموزش دهد.

معلم موفق، کسی است که: دانش‌آموزان را همان‌طور که هستند، می‌پذیرد.

معلم موفق، کسی است که: با دانش‌آموزان صادقانه و با صمیمیت رفتار می‌کند و می‌کوشد بین گفتار و رفتار هم‌هنگی باشد.

معلم موفق، کسی است که: می‌کوشد در حد امکان خطاهای کوچک دانش‌آموزان را مورد اغماض و چشم‌پوشی قرار دهد.

معلم موفق، کسی است که: می‌کوشد به قول‌های داده شده خود عمل کند و از دادن قول‌ها و وعده‌های نامعقول خودداری نماید.

معلم موفق، کسی است که: در ارزیابی و قضاوت‌های خود درباره دانش‌آموزان عادلانه رفتار می‌کند و حتی در نگاه کردن به آنان، عدالت را رعایت می‌نماید.

معلم موفق، کسی است که: سعی می‌کند میان دانش‌آموزان به لحاظ وضعیت مالی یا شرایط خانوادگی، تبعیض قایل نشود.

معلم موفق، کسی است که: از خجالت دادن، مسخره کردن و تحقیر کردن دانش‌آموزان اجتناب می‌کند.

معلم موفق، کسی است که: از برچسب زدن به دانش‌آموزان و پیش‌داوری کردن اجتناب می‌کند (تفکیک رفتار بد از دانش‌آموز بد).

معلم موفق، کسی است که: به دانش‌آموزان احترام می‌گذارد و برای آنان ارزش قایل است.

معلم موفق، کسی است که: سعی می‌کند در صورت امکان به منظور شناخت همه‌جانبه دانش‌آموزان، گاهی در فعالیت‌های غیر رسمی (مانند اردوها و ورزش‌های گروهی) شرکت کند.

در گام چهارم، معلم موفق، کسی است که در ارتباط با تدریس و کلاس‌داری به وظایف خود به شرح زیر آگاهی دارد و به آنها عمل می‌کند:

معلم موفق، کسی است که: با تهیه طرح درس و با مطالعه و آمادگی قبلی سر کلاس حاضر می‌شود.

معلم موفق، کسی است که: سعی می‌کند با برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب، از زمان کلاس به بهترین وجه استفاده کند و زمان کلاس را به بطلالت نمی‌گذراند.

معلم موفق، کسی است که: سعی می‌کند به موقع

معلم موفق، کسی است که: با پرسش‌های دانش‌آموزان به‌طور صحیح و تشویق‌آمیز برخورد می‌کند. **معلم موفق، کسی است که:** می‌کوشد فعالانه به حرف‌های دانش‌آموزان گوش کند و در مواقع لازم با آنان همدردی و هم‌احساسی نماید.

معلم موفق، کسی است که: سعی می‌کند گاهی فرصت‌هایی برای ابراز وجود و خودنمایی دانش‌آموزان فراهم کند.

معلم موفق، کسی است که: سعی می‌کند ظرفیت و انگیزش یادگیری دانش‌آموزان را افزایش دهد.

معلم موفق، کسی است که: سعی می‌کند عزت نفس دانش‌آموزان را بهبود و ارتقا بخشد.

معلم موفق، کسی است که: به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان توجه می‌کند، تفاوت‌های فردی را می‌پذیرد، از مقایسه آنان اجتناب می‌نماید و میزان پیشرفت یا پسرفت هر دانش‌آموز را با خودش و با گذشته خودش می‌سنجد.

معلم موفق، کسی است که: به احساسات و عواطف دانش‌آموزان توجه می‌کند.

معلم موفق، کسی است که: تلاش می‌کند هنگام رو به رو شدن با رفتارهای نامطلوب دانش‌آموزان، علت‌های بروز رفتارها را مورد شناسایی قرار دهد (توجه به اصل علت و معلول).

معلم موفق، کسی است که: هنگام رو به رو شدن با رفتارهای نامطلوب دانش‌آموزان، واکنش مناسب از خود نشان می‌دهد.

معلم موفق، کسی است که: رابطه میان رفتار و پیامدهای آن را (رابطه میان حاصل سعی و تلاش و نمره) به دانش‌آموزان می‌شناساند. در این باره گفته‌اند:

**نابرده رنج، گنج میسر نمی‌شود
مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد**

معلم موفق، کسی است که: می‌کوشد دانش‌آموزان را متناسب با میزان تلاش و پیشرفتشان تشویق کند، نه آنکه در آنان غرور بیجا ایجاد نماید.

معلم موفق، کسی است که: صیاد رفتارهای مطلوب است و به رفتارهای مطلوب دانش‌آموزان در همه امور (اجتماعی، اخلاقی، هنری و ورزشی) توجه می‌کند و آنها را مورد تشویق قرار می‌دهد.

معلم موفق، کسی است که: به دانش‌آموزان اعتماد می‌کند.

ما معلمان، چه بخواهیم و چه نخواهیم، نخست زیر نظر خداوند سبحان و سپس زیر نظر دانش آموزان و دانشجویانمان قرار داریم و آنان از طریق الگو برداری و همانندسازی از ما یاد می گیرند و ما را الگوی خود قرار می دهند. بدون شک، دانش آموزان، بیشتر تمایل دارند خود را با معلمان موفق و محبوب، همانند سازی کنند؛ در نتیجه قبل از «درس شیرین ریاضی» «معلم شیرین ریاضی» مطرح است!

در کلاس حضور یابد و زودتر از موقع، کلاس را ترک نکند

معلم موفق، کسی است که: بتواند فضایی آرام و مناسب در کلاس ایجاد کند.

معلم موفق، کسی است که: گاهی در فرایند تدریس، برای ایجاد تنوع، لطیفه‌ای مناسب بیان می کند.

معلم موفق، کسی است که: سعی می کند با فضا سازی مناسب، به شرایط فیزیکی کلاس (مانند نور کافی، هوای مناسب و گرما و سرمای کلاس) توجه کند.

معلم موفق، کسی است که: سعی می کند با آشناسازی دانش آموزان با واقعیت‌ها، میان کلاس درس و دنیای واقعی پیوند ایجاد کند.

معلم موفق، کسی است که: در فرایند تدریس، به جای توجه به «محصول یادگیری»، به «فرایند یادگیری» توجه دارد.

معلم موفق، کسی است که: به کمیت و کیفیت یادگیری دانش آموزان توجه می کند.

معلم موفق، کسی است که: می کوشد برای تدریس اثربخش تر، از مواد آموزشی و وسایل آموزشی مناسب استفاده کند.

معلم موفق، کسی است که: می کوشد برای تدریس اثربخش تر، از مثال‌های واقعی و داستان‌های آموزنده مناسب استفاده کند.

معلم موفق، کسی است که: اگر از نظر علمی، مرتکب اشتباهی شود، صادقانه اشتباه خود را می پذیرد و در مقام رفع و اصلاح آن بر می آید.

معلم موفق، کسی است که: سعی می کند در صورت لزوم از برنامه‌های آموزش انفرادی استفاده کند.

معلم موفق، کسی است که: به حضور دانش آموزان توجه دارد و می کوشد علت غیبت دانش آموزان غایب را جویا شود و پیگیری کند.

معلم موفق، کسی است که: سعی می کند در صورت امکان به منظور شناخت همه جانبه دانش آموزان، با هماهنگی قبلی، از منزل آنان بازدید به عمل آورد.

معلم موفق، کسی است که: سعی می کند از طریق دفتر ارتباط با خانواده، با والدین دانش آموزان ارتباط نزدیک داشته باشد.

معلم موفق، کسی است که: سعی می کند در جلسه آموزشی اولیا شرکت کند.

معلم موفق، کسی است که: سعی می کند نزد والدین از نقاط مثبت دانش آموزان صحبت کند.

معلم موفق، کسی است که: می کوشد آراستگی ظاهر خود را حفظ کند و لباس مرتب و تمیز بپوشد.

معلم موفق، کسی است که: سعی می کند کلاسش را به کلاس آرامش، مهربانی، محبت، صمیمیت، عشق، پیشرفت و امنیت تبدیل کند.

معلم موفق، کسی است که: از شخصیتی استوار و پایدار برخوردار است و شخصیت او آمیزه‌ای از مهر، عطوفت، متانت، شکیبایی و تعهد است.

معلم موفق، کسی است که: سعی می کند در رفتار و گفتار خود ارزش‌هایی مانند امانت‌داری، راست‌گویی، وفای به عهد، نظم و انضباط و سعی و تلاش را ترویج دهد و ارج بنهد.

مدرسه عشق

سرانجام، معلم موفق، کسی است که در مدرسه عشق تدریس می کند و در این بخش، به عنوان حسن ختام، مدرسه عشق، سروده زیبای مجتبی کاشانی تقدیم می شود:

در مجالی که برایم باقی است،
باز همراه شما، مدرسه‌ای می سازیم،
که در آن همواره اول صبح، به زبانی ساده،
مهر، تدریس کنند و بگویند:
خدا، خالق زیبایی و سراینده عشق، آفریننده ماست.

در مجالی که برایم باقی است،
باز همراه شما، مدرسه‌ای می سازیم،
که خرد را با عشق، علم را با احساس،
ریاضی را با شعر و دین را با عرفان،
همه را با تشویق، تدریس کنند؛
لای انگشت کسی، قلمی نگذارند،
و نخوانند کسی را حیوان
و نگویند کسی را کودن

و معلم هر روز، روح را حاضر و غایب بکند،
و به جز ایمانش، هیچ کس چیزی را حفظ نباید بکند،
مغزها، پر نشود چون انبار،
قلب‌ها، خالی نشود از احساس،
درس‌هایی بدهند که به جای مغز، دل‌ها را تسخیر کنند.

از کتاب تاریخ، جنگ‌ها را بردارند،
در کلاس انشا، هر کسی حرف دلش را بزند،
«غیر ممکن» را از خاطره‌ها محو کنند،

معلم موفق،
کسی است که:
به تفاوت‌های
فردی
دانش‌آموزان
توجه می‌کند،
تفاوت‌های
فردی را
می‌پذیرد،
از مقایسه
آنان اجتناب
می‌نماید و
میزان پیشرفت
یا پسرفت هر
دانش‌آموز را
با خودش و با
گذشته خودش
می‌سنجد
معلم موفق،
کسی است که:
به احساسات
و عواطف
دانش‌آموزان
توجه می‌کند.

پی‌نوشت

۱- برای مطالعه بیشتر مراجعه فرمایید به کتاب:
هووارت، روی و فیشر، پام (۲۰۰۵). دانش‌آموزان با
مشکلات عاطفی و رفتاری: راهنمای معلم (چاپ دوم).
ترجمه احمد به‌پژوه و هادی هاشمی (۱۳۸۸). پیوست
الف: نقش‌ها و وظایف معلم. تهران: انتشارات انجمن اولیا
و مربیان.

منبع

- به‌پژوه، احمد (اسفند ۱۳۶۰). انعکاس رفتار: کودکان
چگونه رفتار می‌کنند؟ همان گونه که با آنها رفتار می‌شود،
ماهنامه پیوند (وزارت آموزش و پرورش)، شماره پیاپی
۲۹، ۲۶-۲۷.

- به‌پژوه، احمد (۱۳۹۲). اصول برقراری رابطه انسانی
با کودک و نوجوان (با تجدید نظر و اضافات). (چاپ نهم).
تهران: نشر دانژه.

- به‌پژوه، احمد (۱۳۹۱). خانواده و کودکان با نیازهای
ویژه. تهران: انتشارات آوای نور.

- هووارت، روی و فیشر، پام (۲۰۰۵). دانش‌آموزان با
مشکلات عاطفی و رفتاری: راهنمای معلم (چاپ دوم).
ترجمه احمد به‌پژوه و هادی هاشمی (۱۳۸۸). تهران:
انتشارات انجمن اولیا و مربیان

تا کسی بعد از این، باز نگوید: «هرگز» و به آسانی
«همرنگ جماعت نشود!»
زنگ نقاشی، تکرار شود،
رنگ را در پاییز تعلیم دهند، قطره را در باران، موج
را در ساحل،
زندگی را در رفتن و برگشتن از قله کوه،
و عبادت را در خدمت به خلق،
کار را در کندو و طبیعت را در جنگل و دشت.
مشق شب این باشد که شبی چندین بار همه تکرار
کنیم:

عدل، آزادی، قانون، شادی و ...
امتحانی بشود که بسنجد ما را،
تا بفهمند چقدر عاشق و آگه و آدم شده‌ایم!

سخن پایانی

- به احترام مقام بلند همهٔ معلمان، لحظه‌ای با تمام
وجود به پا می‌خیزم.
- به حرمت تأثیری که همهٔ معلمان بر فرزندان این
سرزمین داشته‌اند، هزاران گل تقدیم آنان می‌کنم.
- به امید فرداهای بهتر، سبزتر، موفق‌تر، مهر افزون‌تر
و بهاری‌تر، به یکایک معلمان وطنم سلامی گرم و
صمیمانه می‌گویم.